

de Fossa-Nova. De prosperitate vestra, et statu A
Ecclesiae sanctae certitudinem satis vellemus audire.

13. Vix perfecta erat epistola haec ab eo, cui tra-
dita fuerat ad scribendum, et ecce eadem hora vo-
luntas Domini fuit, ut mihi occurreret quod volebam.
Ab altero siquidem fratre, priusquam mihi praesens
epistola redderetur, scriptura alia diu quaesita, jam
penitus desperanti mihi exhibita est, quam super
eisdem capitulis ante annos pene quadraginta edi-
deram cum ipso symbolo, quod domino Papae et Ro-
manae Ecclesiae ex parte decem archiepiscoporum,
et omnium episcoporum pene, qui in illa adhuc
die Remis inventi sunt cum abbatibus maximis
atque plurimis, et magistris scholarum, et sub-
scriptis nominibus singulorum, per superius me-
moratas personas fuerat praesentatum. Unde satis B
exultans, illam quoque scripturam adjiciens huic
epistolae, tanquam charissimo domino meo vobis
utramque filiali devotione transmittito.

14. Audivi etiam, quod super damnatione Petri
Abelardi Diligentia vestra desideret plenius nosse
amilliter veritatem, cujus libellos pie memoriae
dominus Innocentius papa secundus in urbe Roma,

et in ecclesia beati Petri incendio celebri concre-
mavit, apostolica auctoritate haereticum illum de-
nuntians. Nam et ante plures annos venerabilis
quidam cardinalis et legatus Romanae Ecclesiae,
Cono nomine, regularis quondam canonicus ecclesiae
Sancti-Nicolai de Aruasia, Theologiam ejus, Sues-
sione concilium celebrans, similiter concremaverat,
ipsum Petrum praesentem arguens, et convictum de
haeretica pravitate condemnans. Unde vestro si
placuerit desiderio, per libellum de vita sancti Ber-
nardi, et per ejus epistolas missas ad curiam sa-
tisfiet. Inveni tamen in Clara-Valle libellum cujus-
dam abbatis Nigrorum monachorum, quo errores
ejusdem Petri notantur : quem et olim me vidisse
recordor ; sed a multis annis, ut custodes librorum
asserunt, studiose quaesitus primus quaternio non
potuit inveniri. Propter quod propositi nostri est
in Franciam destinare ad monasterium, cujus abbas
exstitit qui eundem librum composuit : et si recu-
perare potero, transcribi facere codicem totum, et
mittere vobis. Credo enim quod vestrae inquisitioni
sufficere debeat, ut cognoscatis, quae, quemadmo-
dum, quare sint condemnata.

EJUSDEM GAUFRIDI LIBELLUS

CONTRA CAPITULA GILBERTI PICTAVIENSIS EPISCOPI (165).

1325 1. Quatuor quaedam in his schedulis capi- C
tula, lector, invenies, quae in magna nuper ecclesia
propalata et reprobanda sunt, tanquam manifestae re-
pugnantia veritati, nec cullibet veritati, sed ei cujus
injuriam dissimulare non licuit ; quod ea vel maxime
fidei catholicae obtineat fundamentum. Hi sunt panes
absconditi, quos celebris ille magister, Porreta agno-
mine, nomine Gillebertus, suis non parvo tempore
discipulis vendiderat : nec paucos eorum furtivis
inebriarat aquis, praesertim animos juveniles novi-
tate gaudentes ; sine clave, quae Christus est, in di-
vinas paginas irruentes ; sine Spiritu, qui solus ea
novit, scrutantes ipsa etiam alta Dei. Inter ejusmodi,
nova dogmata celabantur ; sed in lucem aliquando
prodire.

2. Horrebant Catholicorum aures profanam novi- D
tatem, et eo usque zelus prorupit, ut praedictus
Gillebertus, jam tunc quidem Pictaviensis episcopus,
in praesentia summi pontificis Eugenii tertii super
his pulsaretur. Elegit autem negare omnia, etiam
quae Pictavis in synodo sua manifeste arguebatur
fuisse confessus. Inter negandum tamen anfractuosis
quibusdam, more suo, verborum cavillationibus
utebatur : ut facile Vir apostolicus animadverteret,
prorsus aliquid apud eum de anathemate Jericho
latitare.

3. Itaque eodem anno descensurus in Galliam,
(165) Ex manuscripto codice Longi-Pontis.

causam distulit ; et Parisius facta est secunda inter-
rogatio de eodem. Agebant quidam pro eo, quidam
pro fidei veritate, maxime Clarae-Vallis reveren-
dissimus Abbas : sed cautius forte videbitur simplici
narratione contentum, quod ad personas pertinet,
silento praeterire. Ibi quoque et objecta negavit, et
testes protulit suos olim discipulos, tunc coepi-
scopos, quod nihil tale aliquando docuisset. Scripserat
autem librum super tractatum Boetii de Trinitate
satis commentite commentatus, ubi copiose quidem
praefatos errores disseminarat : pluribus tamen
locis, sinuosis quibusdam voluminibus caput conte-
gens serpentinum. Postulatus hunc librum, ad ma-
num se habere negabat : nec facile erat, praesertim
ob discussionem a suis eum discipulis obtinere.
D Prolatae sunt tamen particulae quaedam : sed, ut
poterat, etiam manifesta capitula detorquebat, non
parvis in hoc patrociniis utens : demum jussus est
summo Pontifici integrum mittere corpus libri.

4. Factaque est inquisitio tertia in urbe Remo-
rum, ubi praedictus papa magnum eodem anno con-
cilium celebravit, congregatis quatuor regnorum
episcopis, Galliae, Germaniae, Angliae et Hispaniae :
ubi jam dissimulandi facultas non fuit, cum ex pro-
priis litteris evidentiis argueretur. Sed et ipse,
paratis sibi patrociniis, factus videtur audacior, ut
ex hoc dedignaretur amplius diffiteri, quod tanto

tampore docuisset. Itaque quicquid semel et secundo coram tanto iudice et testibus tantis negaverat, impudenti temeritate professus, hoc tamen addere cautas fuit, paratum sese ecclesiastico sensui postponere suum, nec contumaciter velle in eo persistere quod dixisset.

5. Disceptatum est aliquantis diebus, quod ibi quoque, etsi pauci admodum pro doctrina illa starent, sed plurimi pro persona, satagentes excusare et extenuare etiam quæ non probabant. Unde et coactus est zelus Ecclesiæ cisalpinæ, secundum prædicti Claræ-Vallis Abbatis sanam doctrinam, adversus eadem capitula fidei suæ Symbolum edere, quam expressius potuit, obvians his quæ dicebantur ab illo. Demum et a summo Pontifice abjudicatis omnibus, timens ille ac pavens, in communi audientia, ore proprio, his, quæ professus fuerat, abrenuntiavit, et singula quæque refutans, promisit sese nihil tale deinceps aut scripturum, aut dicturum, aut etiam crediturum. **1326** Porro volumen illud, in quo manifesta esset inventa iniquitas, lectitari de cætero aut transcribi, sub excommunicationis pœna summus Pontifex apostolica auctoritate prohibuit, nisi forte Romana Ecclesia purgatum illud ederet et correctum : quod quidem nec factum audivimus, nec speramus aliquando faciendum. Quia tamen multorum adhuc scholarium corda videntur cum quo semel imbuta sunt servare odorem; nec destiterunt, eo utique perniciosius sibi, quo occultius, interdictas paginas lectitare : erit forsitan non inutile, si ad correctionem presentium, et futurorum cautelam, et ipsa pariter confutari erroris capitula, quemadmodum auctor eorum suo illa ore professus, suo deprehensus est. inscripisse libello; et sanctorum testimonia Patrum, quibus confutata sunt, aut confutari posse videntur, in medium proferamus.

DE CAPITULO PRIMO.

6. Initium malorum hoc erat. Forma ponebatur in Deo, qua Deus esset, et quæ non esset Deus : ut humanitas hominis forma est, non quæ sit, sed qua sit homo. Hanc vero formam sive naturam divinam, quam, ut diximus, Deum esse negabat, diversis appellari nominibus; divinitatem, magnitudinem, bonitatem, veritatem, sapientiam, omnipotentiam, qua videlicet una forma, non modo Deus, sed et magnus, et verus esset, et bonus, et sapiens, et quæque similia : eo nempe Creatorem a creaturis differre contendens, quod illæ quidem formis subsisterent pluribus, ipse una. Unde et ejusmodi enuntiationes : Divinitas est Deus, sapientia, veritas, magnitudo, bonitas, vel omnipotentia. Dei est Deus ipse; si de simplicissima illa excellentissimaque natura sermo fieret, falsas esse omnino, tam impie, quam libere ausus est profiteri. Porro conversas earum : Deus est veritas, Deus est sapientia, cæterasque ejusmodi, emphaticas esse tradebat, ac si de homine diceretur, Tu quantus quantus, totus sapientia es : eo sane verioriam magis in Deo figuram

A expressionis assignans, quod in homine quidem, cui multæ sint proprietates, abundantia formæ unius, ut puta sapientiæ : in Deo autem singularitas ipsa veram faceret hujusmodi enuntiationem. Et Dei quidem esse in eo constituebat, ut hac forma subsisteret; formæ autem ipsius in eo magis, ut non hæc aliquo, sed hæc esset aliquid, id est, Deus. De quo quidem capitulo super Tractatum Bœtiii, imo potius contra, non exponens Boetium, sed Boetio se opponens, scripserat in hunc modum : « Sicut non est, quo Deus sit, nisi sola atque simplex essentia, id est *ousia*; sic non est unde *ousia* ipsa sit, nisi quoniam ea simplex et solus Deus est. Unde etiam usus loquendi est, ut de Deo dicatur, non modo, Deus est, verum etiam Deus est ipsa essentia. Recte utique. Si enim qui non modo sapiens, sed etiam coloratus, et magnus, et multa hujusmodi est; ex sapientiæ præ cæteris abundantia dicitur, Tu quantus quantus, totus es sapientia; tanquam nihil aliud sit, quod sibi esse conferat, nisi sola sapientia. Multo proprius Deus, cui diversa non conferunt ut sit, dicitur ipsa essentia, et aliis nominibus. » Idem : « Ut Deus est ipsa divinitas sua, ipsa sua sapientia.

7. « Divinitas in Patre dicitur esse, sicut essentia in eo qui vere est.

8. « Aliqui parvuli sensu audientes quod Deus est simplex, ipsum et quæcumque de eo nomen diversitate dicuntur, ut Deus, unus, æternus, persona, principium, auctor, Pater, Filius, connexio et hujusmodi alia ejusdem naturæ ejusdemque rationis, esse ita accipiunt, ut essentia, quæ dicitur Deus, sit et unitas qua unus est, et æternitas qua æternus est, et similiter cætera, et e converso : **1327** ipse etiam Pater sit paternitas, et unus unitas, et æternus æternitas, et conversim.

9. « Quæro, an Pater et Filius et Spiritus sanctus prædicentur substantialiter de divinitate, id est, de illis qui quoniam sola divinitate sunt id quod sunt, non modo Deus, verum etiam divinitas appellantur.

10. « Pater veritas, id est, verus : item Filius veritas, id est, verus : Spiritus sanctus veritas, id est verus; et collectim Pater, Filius, et Spiritus sanctus non sunt tres veritates, sed sunt una singulariter et simpliciter veritas, id est, unus verus.

11. « Qui homo est, ut Plato, vel Cicero, vel Tripho; vel, qui Deus est, ut Pater, vel Filius, vel Spiritus sanctus; quod dicitur illorum quilibet esse homo, et istorum quilibet esse Deus, refertur ad substantiam, non quæ est, sed qua est.

12. « Cum dicitur Deus, Deus, Deus; primum de Patre, secundum de Filio, tertium de Spiritu sancto, eorum quidem, qui sunt Deus numeratio facta est : ejus vero, qua sunt Deus, repetitio. »

13. [Jam si expositorem audivimus, ne forte sit infidelis, ipsum consulamus auctorem. For-

nam quippe nominat, sed quid velit intelligi, manifestius exprimit, dicens: « Divina substantia sine materia forma est atque ideo unum est: et est id quod est, reliqua enim non sunt id quod sunt. Unum quodque enim habet esse suum ex his, ex quibus est, id est ex partibus suis: et est hoc atque hoc, id est, partes suae conjunctae; sed non hoc vel hoc singulariter. Ut cum homo terrenus constet ex anima corporeque, corpus et anima est; non vel corpus, vel solum anima. In parte igitur non est id quod est. Quod vero non est hoc atque hoc, sed tantum hoc est; illud vere est id quod est: et est pulcherrimum, fortissimumque, quia nullo nititur. Quocirca hoc vere unum est, in quo nullus numerus, nullum in eo aliud, praeterquam id quod est. Neque enim subjectum fieri potest. Forma enim est, formae vero subjectae esse non possunt. Nam quod caeterae formae subjectae accidentibus sint, ut humanitas non ita accidentia suscipit eo quod ipsa est, sed quod materia ei subjecta est. Dum enim materia subjecta humanitati suscipit quodlibet accidens, ipsa hoc suscipere videtur humanitas: forma vero, quae est sine materia, non potest esse subjectum, nec vere iusse materiae.

14. « Hoc igitur unum quod solum est id quod est, hoc pulcherrimum fortissimumque quod nullo nititur; in quo nullum aliud praeterquam id quod est, quod subjectum fieri non potest; forma enim est: quis sanum sapiens Deum esse negaverit? alioquin si Deo diversa non conferunt ut sit, Divinitas autem nullo nititur, ne uno quidem; eligat quiaque quod judicaverit praefendum (165). » Same in iudicio si forsitan hesitaverit, consulat Augustinum. Ait enim: Deus non ea magnitudine magnus est, quae non est quod ipse, ut quasi particeps ejus sit Deus cum magnus est. Alloquin illa erit major magnitudo quam Deus (166). » Sed quid praetergredimur viam? ad Boetium revertamur. « Catholicis vero nihil [al. deest nihil] in differentia constituentibus, ipsamque formam, ut est, esse ponentibus, neque aliud esse, quam est ipsum quod est opinantibus, recte repetitio de eodem, quam enumeratio diversi videtur esse cum dicitur, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus. Vides certe non esse catholicum, qui in Deo aliud quidem esse formam qua est, aliud vero quod est opinatur. De forma enim superius monstratum est, quoniam is sit forma, et unum vere, nec ulla pluralitas (167).

15. « Quaeso te, vide quam id sancte atque inviolabiliter probes, quod boni summi summum Deum diximus esse plenissimum. Quoniam, inquam, modo? Ne hunc rerum omnium Patrem illud summum bonum, quo plenus esse perhibetur, vel extrinsecus accepisse, vel ita naturaliter habere praesumas, quasi

A habentis Dei, habitaeque beatitudinis diversam cogites esse substantiam. Nam si extrinsecus acceptum putes, praestantius id quod dederit eo quod accepit existimare possis. Sed hunc esse rerum omnium praecellentissimum dignissime constemus. Quod si natura quidem idem est, sed ratione diversum; cum de rerum principe loquamur Deo, fingat qui potest, quis haec diversa conjunxerit. Nullo modo quae sunt 1428 summa bona, eo possunt esse diversa. Atqui et beatitudinem, et Deum, summum bonum esse collegimus: quare ipsam necesse est summam esse beatitudinem, quae sit summa divinitas.

16. « Ergo, et inter summam beatitudinem, quae est summa divinitas, demum discernere cura: et si placet, edessere nobis, quod et duobus sit summum bonum, cum summa bona a se diversa esse non possint. Durum enim videtur asserere, summam bonitatem, qua bona sunt omnia, etiam ipse Deus, aliquid esse non bonum: sed ne hoc quidem facile admittendum puto, inter bona media aut infima bonitatem hanc numerari (168). » Sed consulatur et unicus ille omnium malleus haereticorum, an vel istam blasphemiam praeterire videatur intactam: ubi et illud simul attende, non novam esse, sed olim tritam et ventilatam, imo et contritam et eventilatam iterum pullulasse.

17. « Nunc tene, » inquit, « inconcussa fide, Patrem et Filium et Spiritum sanctum esse Trinitatem, et tamen unum Deum; non quod sit eorum communis quasi quarta divinitas, sed quod sit ipsa ineffabilis et inseparabilis Trinitas. Divinitas Trinitatis, quae putatur alia esse quam sit ipsa Trinitas, et propter hanc dici non tres deos, sed unum, quod ipsa una sit in tribus, aut substantia est, aut non est substantia (169). » Augustinus est qui loquitur, et tuam nobis tam diligenter explicat novitatem. Responde quid sentias, utrum substantia sit, an non, tua haec divinitas, cujus sola unitate tres personas dici asseris unum Deum. Quid obtutescis? Ille partem utramque prosequitur, utriusque persequitur fugitantem.

18. « Si, » inquit, « substantia est, et alia quam Pater, aut Filius, aut Spiritus sanctus, vel ipsa simul Trinitas, procul dubio alia substantia est. Hoc autem veritas repellit et respuit. Item si non est substantia ista divinitas, et secundum hanc Trinitas unus Deus, quod haec una sit in tribus, non debuit dici Pater et Filius et Spiritus sanctus unius substantiae, sed unius divinitatis, quae non est substantia. Agnoscis autem in fide catholica, quia hoc verum, hoc firmatum est, quod Pater et Filius et Spiritus sanctus, cum sit Trinitas, unus Deus est: quia inseparabiliter sunt unius ejusdemque substantiae, vel, si melius dicitur, essentiae. Nonnulli enim nostrorum, et maxime Graeci, Trinitatem, quae Deum est, magis

(165) August. de Trinitat. lib. v, cap. 10.

(166) Boet. lib. de Trinitate, cap. 2.

(167) Boet. lib. de Trinitate, cap. 3.

(168) Id., de Consolatione, lib. III.

(169) August. epist. 222 ad Consentium.

essentiam unam, quam unam substantiam esse dixerunt, aliquid inter hæc duo nomina arbitantes, vel intelligentes; unde nunc disputare non opus est. Quod si divinitatem istam, quæ aliud existimatur esse quam sit ipsa Trinitas, non substantiam, sed essentiam dixerimus, eadem falsitas consequetur. Si enim alia est, quam ipsa Trinitas, altera erit essentia: quod absit ut Catholicus sentiat. Restat itaque ut credamus, unius esse substantiæ Trinitatem, ut ipsa essentia non sit alia quam ipsa Trinitas (170).

19. Quid evidentius dici potuit? adhuc tamen eandem Augustinum audiamus. « Omnis substantia quæ Deus non est, creatura est; et quæ creatura non est, Deus est. Quid ergo de ea facimus, non quæ est, sed qua est Deus (171)? » Idem: « In Dei quippe forma, sicut non est aliud Filius, aliud vita ejus, sed ipsa vita Filius est: ita non est aliud Filius, aliud doctrina ejus; sed ipsa doctrina ejus Filius est. Aliæ quæ dicuntur essentiæ sive substantiæ capiunt accidentia, quibus fiat in eis vel magna, vel quantacumque mutatio: Deo autem aliquid melius excogitari non potest: et ideo sola est incommutabilis substantia, vel essentia, quæ Deus est; cui profecto ipsum esse, unde essentia nominata est, maxime ac verissime competit. « Hæc Augustinus. Te vero, quisquis adhuc porro esuris et cepas Ægyptiorum, fateri velim, quenam magis proprie dicatur essentia, quæ est, aut qua est Deus. Utraque enim incommutabilis est, et forte magis ei competit nomen essentiæ, qua est quidquid est.

20. Idem Augustinus: « Ipsa enim natura vel essentia, vel quolibet alio nomine appellandum est, id ipsum quod est Deus, quidquid illud est, corporaliter videri non potest (172). » Item: « Sicut absurdum est dicere, candidum non esse candorem, sic absurdum est dicere sapientem non esse sapientiam; et sicut candor ad se ipsum candidus dicitur, **1329** ita et sapientia ad se ipsam dicitur sapiens. Sed candor corporis non est essentia, quoniam ipsum corpus essentia est, et illa ejus qualitas: unde et ab ea dicitur candidum corpus, cui non est hoc ipsum esse, quod candidum esse. Aliud enim ibi forma, et aliud color: et utrumque non in se ipso, sed in aliqua mole, quæ moles, nec forma, nec color est, sed formata et colorata. Sapientia vero et sapiens est, et se ipsa sapiens est. » Item: « Res vero mutabiles, neque simplices proprie dicuntur substantiæ. Deus autem si subsistit, ut substantia proprie dici possit, in eo inest aliquid tanquam in subjecto, et non est simplex, cui hoc sit esse, quod illi est quidquid aliud de illo ad illum dicitur; sicut magnus, bonus, et si quid ejusmodi de Deo non incongrue dicitur. Nefas est

A autem ergo dicere, ut subsistat et subsit Deus bonitati suæ: atque illa bonitas non substantia sit, vel potius essentia ejus; neque ipse Deus sit bonitas sua, sed in eo sit, tanquam in subiecto.

21. « Tres personas ejusdem essentiæ, vel tres personas unam essentiam dicimus: tres autem personas ex eadem essentia non dicimus; quasi aliud ibi sit quod essentia est, aliud quod persona (173). » Item: « Est igitur natura non facta, quæ fecit omnes magnas parvasque naturas, eis, quas fecit, sine dubitatione præstantior: ac per hoc, etiam de qua loquimur, rationabili et intellectuali, quæ hominis mens est. Illa autem cæteris natura præstantior, Deus est (174). » Forsitan dixisse debuerat, Illa cæteris præstantiore Deus est. Quid tamen magnum Deo ea esse, qua est quidquid est? Item: « Per veritatem, quæ intellecta conspicitur; et per bonum summum, a quo est omne bonum; et per justitiam propter quam diligitur animus justus ab animo etiam nondum justo; ut natura non solum incorporalis, verum etiam immutabilis, quod est Deus, quantum potest, intelligeretur, admonui. » Item: « Quæ vita dicitur in Deo, ipsa est essentia ejus atque natura, Non itaque vivit, nisi vita, quod ipse sibi est (175). » Quid tibi videtur? huic credendum est, singulari utique Magistro catholicæ fidei, et expugnatori universæ hæreticæ pravitate, dicenti: « Natura immutabilis, quod est Deus, et vita, quod ipse sibi est: » an magis ei qui dicit, « non, Quæ est; sed, Qua est? » Sed iterum atque iterum quid Augustinus sentiat audiamus.

22. « Quid factum est in corde tuo, cum dicerem, Deus? Magna et summa quædam substantia cogitata est, quæ transcendit omnem mutabilem creaturam (176). » Item: « Diximus, ut potuimus, non temporaliter scire Filium, nec aliud esse Filii scientiam, aliud ipsum Filium; et aliud esse Filii visionem, aliud ipsum Filium: sed ipsam visionem esse Filium, et ipsam scientiam vel sapientiam Patris esse Filium. Deo non alia est substantia ut sit, et alia potestas ut possit; sed consubstantiale illi est, quidquid ejus est; et quidquid ejus est, Deus est. » Item: « Legitur quidem, *Et spiritus sapientiæ multiplex, sed recte dicitur etiam simplex. Multiplex enim, quia multa sunt quæ habet; simplex autem, quia non aliud quam quod habet, est. Sicut dictus est Filius habere vitam in semetipso (Joan. v, 26), et eadem vita ipse est. Quid te voluit aliud Scriptura docere, nisi ut dum legeres esse Deum, et quæ in Deo sunt, non naturam intelligas esse compositam; sed secundum compositam intelligas incompositam? » Item (177): « Nunc veniamus ad ea quæ Deus habere dicitur, quæ non possunt non*

(170) *Ibid.*, epist. 120.

(171) August. de Trinitate, lib. 1, cap. 6.

(172) *Ibid.*, lib. 11, capp. 2, 18.

(173) *Ibid.*, lib. vii, capp. 1, 5, 6.

(174) *Ibid.*, lib. xiv, cap. 12.

(175) *Ibid.*, lib. xv, capp. 3, 5.

(176) *Ibid.*, Tract. 1 in Joannis Evangelium. — *Sop.* vii, 22.

(177) Gennad. in Regal. diffinit

naberi, quæ habere dicuntur, ut ait Apostolus; ita et quæ in Deo sunt nemo novit, nisi Spiritus qui in ipso est (I Cor. ii, 11). Quæ sunt ergo in Deo pariter requiramus. Nonne sapientia, virtus, lux, providentia, vita, splendor, imago, immortalitas, de qua scribitur: *Qui solus habet immortalitatem?* (I Tim. vi, 16.) Habet enim universa quæ diximus; quæ omnia Filius est. Quod autem substantialiter bonum est, non potest extraneæ capax esse bonitatis, cum ipsum tribuat cæteris bonitatem. » Item: « Spiritus sanctus non accipiens aliunde sapientiam dictus est spiritus sapientiæ (178). Hoc enim ipsum quod subsistit, Spiritus sapientiæ est, et natura ejus nihil est aliud, nisi Spiritus veritatis. Una quippe veritas unius Dei, imo una veritas unus Deus, non permittit servitium atque culturam veri Dei, creaturæque conjungi. Deus solus, quia æternus est, hoc est, quia exordium non habet, essentiæ nomen vere tenet. » Idem: **1380** « Deus autem habet essentiã, habet sapientiã, sed quod habet, hoc est, et omnia unus est (179).

23. « Deus hoc est quod habet: habet enim æternitatem; et ipse est æternitas. Hoc quoque sciendum est, quod omnis substantia, quæ Deus non est, creatura est: et quæ creatura non est, Deus est (180). » Item: « Eadem ibi sapientia quæ essentia, eadem potentia quæ essentia: eadem vita quæ essentia: et hæc omnia unum et unus Deus (181).

24. « Pati non potest, nisi passibilis creataque substantia: quæ quoniam a summa essentia, quæ Deus est, ut existeret, vocata de nihilo est, inter illud de quo facta est, et a quo facta est, media; ita superioribus affici potest, ut proficiat, sicut inferioribus ut deficiat (182).

25. « Est præterea tertius hic error, ut cum unius substantiæ Pater et Filius esse dicatur, significari existimetur substantia prior, quam inter se duo pares habeant, ac si tres res sermo significet substantiam unam, et duos unius substantiæ velut coheredes (183). » Idem: « Per Moysen Seth animæ similitudo est: per Joannem Filius Patri æqualis est: et quærimus tertium nescio quid inter Patrem et Filium quod natura non recipit (184). » Idem: « Deus autem immensæ virtutis vivens potestas, quæ nusquam non adsit, nec desit usquam, se omnem per sua edocet; et sua non aliud quam se esse significat, ut ubi sua insint, ipse esse intelligatur: non autem corporaliter: ut cum alicubi sit, non etiam ubique esse credatur; cum per sua in omnibus esse non desinat: non aliud autem sint, quam quod est ipse, quæ sua sunt (185). » Hæc interim de primo capitulo sufficere videntur.

DE CAPITULO SECUNDO.

26. Secundum autem simile est huic, quod evidenter ex Aril fonte procedens, non unam tantum, quæ Deus sit, asserit esse substantiam. Duo siquidem nomine tradit substantiæ designari, videlicet, Quod est, et quo est, essens, atque essentiam: sicut album et albedinem interdum significare dicitur, et rem albam. Id ergo quo est, unum esse in Trinitate consentit, formam illam scilicet et naturam deificam, matremque, ut ita dixerim, Trinitatis. Porro quod hæc essentia est, non unum, in Trinitate esse contendit, sed tria singularia quædam, tres res numerabiles, unitatibus tribus; quarum prima sit Pater, secunda Filius, tertia Spiritus sanctus: idque miraculi docet in beata illa Trinitate credendum, et in eo fidei meritum omne constituit, ut formam numero unam in rebus esse plurius fateatur. Illius nimirum unitas formæ sola in causa est, ne plures dicantur dii, quibus divinitas est una communis. Sic nimirum tres etiam homines, si fieri ullo modo posset, ut una in eis humanitas, aut eadem inveniretur albedo, dico autem, una et eadem numero; non jam tres albi, neque tres homines dicerentur esse, sed unus. Hoccine totum illud ineffabile sacramentum, hæc Trinitatis et unitatis ratio tota? vides monstruosam, quæ nobis pingitur, imaginem Trinitatis: vides, quod fingitur, non plane miraculum, sed ridiculum. Producantur ex una radice tres rami; uni quodammodo capiti tria corpora subnectuntur. « Una est, inquit, essentia, sed qua sunt, non quæ sunt. » Et qui dixit, *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 30), Uno sumus, dixisse debuerat. Neque enim est unum aliquid, quod et Pater sit et Filius et Spiritus sanctus. « Alioquin et Filius, inquit, Pater esset, et Pater Filius, et Spiritus eorum uterque. » Nimirum sic ruit qui irruit; sic percussit qui non videt. Quidni scrutator majestatis opprimeretur a gloria? Hinc illæ erant, non minus ridiculæ, quam sacrilegæ interrogaciones. Cum enim sic enuntiaret quis, Deus est Pater, Deus est Filius, Deus est Spiritus sanctus, nihil horum concedens simpliciter, de quo diceret, percunctabatur. Plane diligens inquisitor: « Si dicis de Patre, aiebat, Deus est Pater, et hoc sit dicere, Pater est Pater, verum dicis: alioquin verum esse non potest. Sic de Filio, sic de Spiritu sancto. Nulla enim res est, nulla substantia, nihil unum, unde vere dici possit: Deus est Pater, Deus est Filius, Deus est Spiritus sanctus. » Unde et conjunctum, **1331** Unus Deus est Pater et Filius et Spiritus sanctus, ne Sabellianus esset, imo ne esse desisteret Arianus, negabat. Invertebat autem quas poterat enuntiationes, ut verba convertens, sententiam quoque perverteret ipsam. « Pater et Filius et Spiritus sanctus unum sunt, vel

(178) Fulg. ad Donat.

(179) Isid., lib. Etym., lib. iv, cap. 4.

(180) Greg., Moral. lib. xvi

(181) Alcuin., De Trinit., lib. ii, c. 9 et 14.

(182) Claudian. ad Sidon., de Statu vitæ.

(183) Hilar., de synod.

(184) Ibid.

(185) Lib. viii de Trinit.

unus Deus, vel una substantia. Nihil horum, » ait, « unquam negaverim. Sed cur hoc? Quia uno sunt, una essentia, una divinitate. Si quis autem sic pronuntiet: Deus est Pater et Filius et Spiritus sanctus, personas prædicans: Hanc, inquit, plane nego. »

27. Sic Pictavis in sede magni Hilarii, congregata ecclesia, dogmatizavit, qui synodo præsidebat: sic in auribus Romanæ Ecclesiæ, et multitudinis episcoporum, quos ad Remense consilium apostolica convocaverat auctoritas, heu! inter catholicos proficenti non defuere fautores; quem tamen Viterbi, atque Parisius interrogatum similiter, non simpliciter respondisse constabat. Sic usque hodie infelices paginæ continent, e quibus ista proferimus.

28. « Sabelliani, cum audiunt unius substantiæ tres esse personas, et propter eam, quæ ex illarum proprietatibus est, diversitatem, aut æqualitatem, aut cooperationem, aut coæternitatem, aut processionem ostendendam, inductas esse similitudines legunt, scilicet, vel unius animæ mentem, notitiam, amorem; vel unius mentis memoriam, intelligentiam, voluntatem; vel unius radii splendorem, et calorem, et hujusmodi alias: putant quod sicut unus solus est radius, de quo dicuntur splendor et calor; aut una sola est mens, de qua et memoria, et intelligentia, et voluntas; ita unus solus subsistens sit, qui natura cum sit Deus, idem ipse personalibus proprietatibus sit Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Quos hic error patenter ostendit ignorare hujus nominis, quod est substantia, multiplicem usum, videlicet, et quod est, et quo est, hoc nomine designari. Ne quis Sabellianus secutus ex multivoci, quod est ensis, mucro, gladius, aut univoci, quod est sol, sol, sol, comparationibus, quibus et quod est, et quo est, id est et subsistens et subsistentia, iterata significatione repetitur, in eo quod de Patre et Filio et ipsorum Spiritu prædicatur (186). » Hæc de commentario sumpta sunt: de cætero Boetius ipse loquatur, ut is potissimum fraudis impiæ commenta dissolvat.

29. « Relatio non faciet alteritatem rerum, de qua dicitur, sed, si dici potest, personarum. Quod eisdem fere verbis beatus Augustinus docuerat: Consteantur, inquiens, Ariani nobiscum, in una divinitatis natura pluralitatem personarum magis quam rerum esse. » Item Boetius: « Nam idem Pater, qui Filius, non est; nec idem uterque qui Spiritus sanctus. Idem tamen Deus est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus: idem justus, idem bonus, idem magnus, idem omnia quæ secundum se poterunt prædicari. Sane sciendum est, non semper talem esse prædicationem relativam, ut semper ad differens prædicetur; ut est servus ad dominum, differunt enim. Nam omne æquale, æquali æquale est;

A et simile, simili simile est; et idem ei, quod est idem, idem est. Et similis est in Trinitate relatio Patris ad Filium, et utriusque ad Spiritum sanctum; ut ejus, quod est idem, ad id quod est idem. Quod si id in cunctis aliis rebus non potest inveniri, facit hoc cognata caducis rebus alteritas (187). »

30. Idem: « Quæro an Pater et Filius et Spiritus sanctus de divinitate substantialiter prædicentur, an alio quolibet modo. » Et post pauca: « Ex his igitur intelligimus, Patrem, Filium, ac Spiritum sanctum non de ipsa divinitate substantialiter dici, sed alio quodam modo (188). »

31. Augustinus (189): « Credimus unum Deum esse Patrem et Filium et Spiritum sanctum. » Jam forte parat invertere cavillator: sed audiat quid sequatur. « Patrem vero, eo quod habeat Filium; Filium, eo quod habeat Patrem; Spiritum sanctum, eo quod sit ex Patre et Filio. » Hæc nimirum adjectio, si quis prudenter advertat, prorsus vetat inverti; et non nisi de uno Deo patitur esse sermonem.

32. Augustinus: « Consequenter intelligitur, non tantum de Patre dixisse apostolum Paulum, *Qui solus habet immortalitatem*; sed de uno et solo Deo, quod est ipsa Trinitas. » Item: « *Beatus et solus potens, Rex regum, et Dominus* 1332 *dominantium* (1 Tim. vi, 16, 15); quod est unus, et solus, et verus Deus, ipsa Trinitas. Recte ergo ipse Deus Trinitas intelligitur *beatus et solus potens* (190). »

C Idem: « Loquendi causa de ineffabilibus ut fari aliquo modo possemus, quod effari nullo modo possumus, dictum est a Græcis, una essentia, tres substantiæ; a latinis autem, una essentia, vel substantia, tres personæ: quia in latino non aliter essentia, quam substantia solet intelligi (191). » Idem: « In septimo libro quæstio, quæ dilata fuerat, explicatur, ita ut Deus qui genuit Filium, non solum sit Pater virtutis et sapientiæ suæ, sed etiam ipse virtus et sapientia. Sic et Spiritus sanctus: nec tamen simul tres sunt virtutes, aut tres sapientiæ; sed una virtus et una sapientia; sicut unus Deus et una essentia. Deinde quæsitum est, quomodo dicatur una essentia tres personæ, vel, ut a quibusdam Græcis, una essentia tres substantiæ: et inventum est, elocutionis necessitate dici, ut aliquo nomine enuntiaretur, cum quæritur, quid tres sint, quos tres esse confitemur, Patrem scilicet et Filium et Spiritum sanctum. »

33. Idem: « Ad hoc ratio pervenit, ut sic sit Filius sapientia de sapientia, quomodo lumen de lumine, Deus de Deo; nec aliud potuimus invenire Spiritum, nisi et ipsum esse sapientiam, et simul omnes unam sapientiam, sicut unum Deum, unam essentiam. Hanc ergo Sapientiam, quod est Deus, quomodo intelligimus esse Trinitatem? Non dixi, Quomodo credimus: nam hoc intr. fideles non

(186) Comment. Gilberti super Boetium.

(187) Boetius, lib. de Trinitate, capp. 5, 6.

(188) Boetius ad Joan. diac.

(189) Gennad., eccl. dog.

(190) Augustinus, de Trinitate. lib. 1, cap. 3.

(191) Id., lib. vii, cap. 4.

debet habere questionem. » Item : « Jam in hoc libro superius disputavi, non sic accipiendam esse Trinitatem, quæ Deus est, ex istis tribus, quæ in trinitate nostræ mentis ostendimus; ut tanquam memoria sit omnium Pater, et intelligentia omnium Filius, et charitas omnium Spiritus sanctus : quasi Pater non intelligat sibi, nec diligit; sed ei Filius intelligat, et Spiritus sanctus ei diligit, ipse autem, et sibi et illis tantum meminerit : et Filius nec meminerit nec diligit sibi; sed mimerit ei Pater, et diligit ei Spiritus sanctus; ipse autem et sibi, et illis tantummodo intelligat, ipseque Spiritus sanctus nec meminerit, nec intelligat sibi; sed meminerit ei Pater, et intelligat ei Filius; ipse autem et sibi et illis, non nisi diligit : sed sic potius, ut omnia illa tria, et omnes et singuli habeant in sua quisque natura; nec distent in eis ista; ut in nobis, aliud est memoria, aliud intelligentia, aliud dilectio sive charitas : sed unum aliquid sit, quod omnia valeat, sicut ipsa sapientia. Et sic habetur in uniuscujusque natura, ut qui habet, hoc sit quod habet, sicut immutabilis simplexque substantia (192). »

34. Idem : « Res quibus fruendum est, Pater et Filius et Spiritus sanctus, eademque Trinitas, una quedam summa res est, communisque omnibus fruentibus ea, si tamen res, et non rerum omnium causa; si tamen causa. Neque enim facile nomen, quod tantæ excellentiæ conveniat, inveniri potest (193). » Idem : « Istum unum verum, qui solus est naturaliter Deus; non Patrem solum, neque Filium solum, neque solum Spiritum sanctum : sed simul Patrem et Filium et Spiritum sanctum esse diximus. » Idem : « Si una illa essentia Patris et Filii et Spiritus sancti una esset persona, non diceretur, *Ad imaginem nostram*; sed, *Ad imaginem meam* : nec dixisset, *Faciamus*; sed, *Faciam*. Quid igitur? quod jam docemur, unam illam essentiam Patris et Filii et Spiritus sancti, ne ullam quidem esse personam. »

35. Idem : « Quia in illo uno vero Deo Trinitate, non solum quod unus Deus est, sed etiam quod Trinitas est, naturaliter verum est : propterea ipse verus Deus in personis Trinitas est, et in natura unus est. » Idem : « Principaliter tene, omnem naturam, quæ non est Trinitas Deus, ab ipsa sancta Trinitate, quæ solus verus et æternus est Deus, creatam ex nihilo. Edissere nobis, si potes, quæ natura sit Trinitas Deus : cum divina natura nec Deus, nec Trinitas sit : aut certe ex nihilo eam fateare creatam, quæ non sit Trinitas Deus. Id enim tenendum principaliter a magno fidei principe commendatur (194). »

36. Augustinus : « Satis est Christiano rerum creaturarum causam, sive cœlestium, sive terrestrium,

A sive visibilibus, sive invisibilibus, non nisi bonitatem intelligere Creatoris, qui est unus Deus et verus; nullamque esse creaturam, quæ non aut ipse sit, aut ab ipso; eumque esse Trinitatem, **1333** Patrem scilicet et Filium et Spiritum sanctum; manifesta sunt testimonia, nec ullius egent interpositionis (195). »

37. Augustinus : « Deus dicitur vis illa ineffabiliter magna, et innumerabiliter sapiens, ut scriptum est : *Magnus Dominus et magna virtus ejus*. (Psal. cxlvi, 5). Vis ista Deus est, et Deus ipse tria est. » Idem : « Omnis mens quidquid scit, amat scire. Amor non minus quam inter duos est, amantem, et quod amatur. Unus est ergo amborum amor, qui et tertius est. Non autem potest negari, hoc totum unam animam esse, et unam animam esse hæc tria. Sicut enim hæc tria vere anima una est; sic hoc unum, et hoc alterum, et hoc tertium. Comparet igitur se hæc creatura tam eminens Creatori suo supereminenti sibi, excepto hoc et multum supra se amato, quod omnis bonitas et omne bonum, et omnis bonitatis et boni dulcedo Creatoris a se ipso est (196). »

38. Athanasius : « Illuc mihi necessario video festinandum, ut tres unum esse, et unum tres esse; et si non ratione qua homo sum, tamen auctoritate perdoceam. » Idem : « Superuarum virtutum carmina unum tres esse, et tres unum esse demonstrant. » Sed hic Theologus noster e contra tres quidem unum, sed non unum tres esse demonstrat, ne Sabellianos forte sequatur. Cæterum ad hunc nostrum audiat Athanasium suo Ario respondentem : « Nec Sabellium incurrimus, tres unum Deum fatendo; nec tuæ perfidiæ laqueis irretimur, dum hunc Deum Trinitatem esse ingenue confitemur (197). »

39. Ex istis scientia est Deus, Deus est Trinitas. Idem : « Ibi enim unitas vere est Trinitas, et Trinitas vere est unitas. Tunc perfecte cognoscemus, quod modo salubriter credimus. Neque enim aliter animadvertere merebimur, nisi nunc, quæ vera sunt, fateamur, hoc est, veram, cœternam, incommutabilem, distinctam personis et inseparabilem Trinitatem, replentem omnia simul substantiali virtute sua. Unum simplex, trinumque : hæc tria, unum et hoc unum tres : sed non tres Patres, nec tres Filii nec tres Spiritus sancti. Tres unum, et unum tres consteatur. Hæc tria unus Deus, et unus Deus hæc tria. » Idem : « Deus et Dominus, vera et sempiterna Trinitas in personis; vera et sempiterna unitas in substantia : quia una est substantia Pater et Filius et Spiritus sanctus. Si una substantia est Pater et Filius et Spiritus sanctus; quare solus Filius incarnatus dicitur? Quia alia persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti (198). »

(192) Id., lib. xv, capp. 3, 6, 7.

(193) De Doctrina christiana.

(194) De Reg. Fid. ad Petrum.

(195) Enchirid., cap. 4.

(196) Aug., De creat. hom. ad imag. Dei.

(197) Athan., Contra Ar. et Sabell.

(198) Cassiod., De qual. animarum.

DE CAPITULO TERTIO.

40. Tertium radicis vipereæ germen proprietates, id est relationes, personis tribus attribuit, quæ non sint ipsæ personæ : res sempiternas et ab invicem, et a divina substantia numero differentes ; ut inveniatur, non Trinitas, sed quaternitas : cum divina illa substantia sit hoc unum, et quælibet trium proprietatum aliud unum. Nam et quatuor tradit unitates æternas, quarum prima quidem adsit summæ illi naturæ, qua Deus est ; tres residuas proprietatibus tribus. Porro personas ipsas illa unitate Deum unum dici, reliquis, vero tribus unitatibus esse tria. Ubi, si diligenter advertas, quod imparitatem hanc relationis ratio non admittit, quatuor statim proprietates occurrunt. Neque enim referri ad Patrem et Filium Spiritus potest, quin et ipsi referantur ad Spiritum. Sed nec eadem, quæ ipsæ, possunt relatione referri ; ne sit una in Trinitate sine proprietate persona. Nempe ut diversa a paternitate filiatio est, sic et a processione productio ; si tamen hoc eam nomine placeat appellari. Jam vero huic suam necesse est dare unitatem ; et adhuc crecet rerum numerus æternarum, si fuerit qui prosequatur. Multa siquidem hinc pululare necesse est, ut ex radice colubri regulus oriatur. Sed hæc disputatio supra nos est : majoribus reservetur. Forte tamen ipsa sibi impietas ad omnem confusionem sufficere poterit : dummodo lectoris diligentia perscrutetur glossam obscuriorem textu, adversantem utpote textui, et sectandis involucris laborantem. Si quominus, abundant testimonio Scripturarum, quibus impietas omnis, licet impudentissima sit, obruatur.

41. « Illius enim proprietates prædicationis, quæ de quo unum **1324** horum prædicatur, aliud prædicari non potest : satis patenter ostendit, non modo inter se, verum etiam ab omnibus illis, quæ de illorum subjectis communiter dicuntur, et ab eo maxime quod unum de tribus, multis nominibus substantialiter prædicatur, hæc esse diversa. Est autem hæc diversitas non modo in numero, quo scilicet hoc unum est, quodlibet vero illud est aliud unum : verum etiam natura generis, et loco rationis (199). »

42. Substantiam divinam dicit, eam scilicet non quæ est, sed qua est Deus, unam multis nominibus prædicari, cum dicit, Deus magnus, bonus, et omnipotens, et his similia. Eadem enim in Deo est sapientia, et essentia, et veritas, et omnipotentia ; et quæcumque de Deo dicimus in hunc modum. Ab hac ergo substantia divina personales proprietates (nam de his utique loquimur) numero dicit esse diversas ; ut ipsa quidem si hoc unum : quælibet vero illarum proprietatum aliud unum. Nec vero hæc differentia sufficit, nisi amplior quoque diversitas generis et rationis accedat. Vide autem : si enim hic merito verbis Boetii respondemus, cum

(199) Comment. Gilberti super Boetium.

(200) Boetius ad Joan. diac.

A de rerum principe loquamur Deo, fingat, qui potest, quis hæc tam diversa conjuaxerit? Nam quod sit de proprietate prædicationis, ut de quo unum illorum trium prædicatur, alterum prædicari non possit (unde et alibi quoque res oppositas nominavit, et unum Deum, tres esse personas negabat), evidenter Boetius ipse confutat.

43. « Quæro an Pater et Filius et Spiritus sanctus prædicentur substantialiter de divinitate, an alio quolibet modo. » Item : « Ex his intelligimus, Patrem et Filium et Spiritum sanctum non de ipsa divinitate substantialiter dici, sed alio quodam modo. Dico enim, si de divinitate prædicantur ; et de uno, cum non sit nisi una divinitas (200). » Deinde quod personas ipsas relationum subjecta dicit, catholicus horret auditus. Unde et ipse Boetius de Deo utique loquens (neque enim aliquid aliud tam eleganter cæteris omnibus assereret præferendum, sicut et supra meminimus) ait : « Hoc vere unum est, in quo nullus numerus, nullum in eo aliud præterquam id quod est. Neque enim subjectum fieri potest, forma enim est ; formæ vero subjectæ esse non possunt (201). » Et ne in hoc quidem a beato Augustino Boetius ipse dissentit ; cum et ille doceat, in Dei substantia non aliud esse substantiam, et aliud quod accidit ipsi substantiæ ; sed quidquid in ea intelligi potest, esse substantiam.

44. Et an forte proprietates illas non in Deo ponere, sed extrinsecus affingere videatur? ait siquidem quodam loco : « Theologicæ personæ, quoniam ejus quo sunt, et simplicitate id quod sunt, essentialium oppositione a se invicem aliæ esse non possunt : sed harum quæ dictæ sunt, extrinsecus affixarum rerum oppositione a se invicem aliæ et probantur, et sunt (202). » Ubi, obsecro? Extra Deum : siquidem ex ipso, et per ipsum et in ipso sunt omnia. Denique si quid illi affixum extrinsecus fuerit, extra veritatem, extra æternitatem esse convincitur. Semel crucifixus pro nobis Unigenitus Dei Patris, nec sibi, nec Patri, nec Spiritui utique suo quidquam a nobis deinceps patietur affingi. Postremo, si vere tres illas affingit extrinsecus, ubi illud erit, quod tanquam sibi maxime suffragaturum protulit : « In substantia unitas, in personis proprietates, et in majestate adoretur æqualitas? Audis, inquit, in personis proprietates : et dubitas credere personales esse proprietates res æternas, quæ non ipsæ personæ sint, sed in ipsis? » Modo affigebantur extrinsecus : sed fides catholica nec affixas recipit, nec infixas. Nimirum sicut in personis proprietatem, sic in substantia unitatem, sic in majestate æqualitatem adorat : sed hæc omnia per indifferentiam dicta sapit, quicumque non desipit. Nihil enim in Deo est, præterquam id quod est. Sed nec proprietates ait illa scriptura, quamvis et hoc sane posset intelligi, imo vero proprietates in personis, id

(201) Id., lib. de Trinitate, cap. 2.

(202) Gilleb., comment. in Boetium.

est, distinctio. Adoratur itaque in substantia unitas, in personis proprietas, in majestate æqualitas; id est, substantia una, personæ distinctæ, majestas æqualis. Alloquin, si verbis insistere libet, adorentur ab eo in personis relationes, res æternæ quæ Deus non sint. Nam a nobis sola fideliter adoratur illa simplicissima substantia et natura, quæ est **1335** Trinitas Deus. Adhuc tamen quemadmodum de his proprietatibus disserat, audiamus.

45. « Quoniam paternitas, et filiatio, et connexio diversa sunt; oportet unitates quoque, quæ illis adsunt, a se invicem esse diversas: et quia, quamvis substantiæ substantia alia, vel accidens adsit; accidenti tamen non potest adesse substantia; unitates quæ adsunt paternitati, et filiationi, et connexioni nequaquam poterunt esse substantiæ (203). »

46. Hic, si diligens lector advertat, nil consequentiæ in eo reperiet quod infert: « Propterea unitates, quæ proprietatibus adsunt, substantias esse non posse, quod accidenti non potest adesse substantia. » Nisi ipsas proprietates accidentia velit intelligi: alioqui si non sunt accidentia, quid rationis habere videtur, eo quod accidenti substantia adesse non possit; quæ illis adsunt, nequaquam posse esse substantias? Atqui accidentia eas esse, ne ipse quidem proprietatum Magister voluit profiteri, medias quasdam res inter substantias accidentiaque constituens. Ad hæc, qua ratione suum hunc ternarium, aut quaternarium magis: quatuor enim, aut forte etiam plures æternas invenit unitates: hunc, inquam, numerum, qua ratione quaternitatem possit negare, non video. Manifeste siquidem numerus est, quo numeramus, numerus rerum ad invicem differentium. Cæterum si hæc ita se habent, tota illa Boetii de numerali differentia disputatio deleatur, quæ non solum differentiam numeri, sed et ipsum quoque numerum quo numeramus, ubi repetitio unitatum pluralitatem facit, ab ineffabili illa removet Trinitate. Triplicem quippe proponens, generis scilicet, et speciei, et numeri differentiam: « Age igitur, inquit, ingrediamur; et unumquodque, ut intelligi atque capi potest, dispiciamus. » Post longam deinde disputationem inferens ait: « Nulla igitur in Deo diversitas, nulla ex diversitate pluralitas, nulla ex accidentibus multitudo, atque idcirco nec numerus. Deus vero, a Deo, nullo differt, nec vel accidentibus, vel accidentalibus differentiis in subjecto positus distat. Ubi vero nulla est differentia, nulla est omnino pluralitas; quare nec numerus. Igitur unitas tantum: nam quod tertio repetitur, Deus; cum Pater et Filius et Spiritus sanctus nuncupatur, tres unitates non faciunt pluralitatem numeri in eo quod ipsæ sunt; si advertamus ad res numerabiles, ac non ad ipsum numerum. Illic enim unitatum repetitio numerum facit. In eo autem numero, qui in rebus numerabilibus constat, repetitio unitatum

A atque pluralitas minime facit numerabilium rerum numerosam diversitatem. Numerus enim duplex est: unus quidem, quo numeramus; alter vero, qui in rebus numerabilibus constat. Etenim unum res est unitas, qua unum dicimus. Duo rursus in rebus sunt, ut homines vel lapides; dualitas nihil, sed tantum dualitas, qua duo homines vel lapides duo fiunt: et in cæteris eodem modo. Ergo in numero quo numeramus, repetitio unitatum facit pluralitatem: in rerum vero numero non facit pluralitatem unitatum repetitio; velut si de eodem dicam, Gladius unus, mucro unus, ensis unus. Potest enim tot vocabulis gladius agnosci. Hæc enim unitatum repetitio, iteratio potius est, non numeratio: velut si ita dicamus, Ensis, mucro, gladius; repetitio quædam est ejusdem, non numeratio diversorum: velut si ita dicam, Sol, sol, sol; non tres soles effecerim, sed de uno toties prædicaverim. Non igitur si de Patre ac Filio et Spiritu sancto, tertio prædicatur Deus, idcirco trina prædicatio numerum facit. Hoc enim illis, ut dictum est, imminet, qui inter eos distantiam faciunt meritum. Catholicis vero [*supr. ad.*, nihil] in differentia constituentibus, ipsamque formam, ut est, esse ponentibus, neque aliud esse, quam est ipsum quod est opinantibus, recte repetitio de eodem, quam enumeratio diversi videtur esse, cum dicitur, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, atque hæc Trinitas unus Deus: velut ensis atque mucro, unus gladius; velut sol, sol, sol, unus sol » (204).

C 47. Vere stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi! Hæc enim lectitans et hæc tractans homo tantarum litterarum, nihilominus auget numeros, multiplicat unitates, simplicissimam **1336** æternitatem rerum numerositate disperdit. Trifariam denique constituit Trinitatem, personarum, proprietatum, unitatum: nobis autem sola personarum Trinitas commendatur.

D 48. Augustinus: « Si enim minus magna est charitas quam sapientia, minus quam est diligitur sapientia. Æqualis est igitur, ut quanta est sapientia, tantum diligatur. Est autem Sapientia æqualis Patri, sicut supra diximus. Æqualis est igitur etiam Spiritus sanctus; et si æqualis, in omnibus æqualis propter summam simplicitatem, quæ in illa substantia est: et ideo non amplius quam tria sunt. Unus diligens eum qui de illo est, est unus diligens eum de quo est, et ipsa dilectio: quæ si nihil est, quomodo. Deus est ipsa dilectio, si non est? » Idem: « Numerus, et mensura, et pondus ipse Deus est. Ipse est numerus sine numero, a quo omnis numerus: ipse est mensura absque mensura, a quo omnis mensura: ipse pondus sine pondere, a quo est omne pondus. *Omnia ergo in numero, et mensura, et pondere disposuit* (Sap., xi, 21): tanquam diceret, Omnia in se disposuit. »

(203) Comment. Gilberti super Boetium.

(204) Boetius, lib. de Trinitate, capp. 2, 5.

leum : « Deus simplex est natura, et immutabilis, et imperturbata; nec aliud est ipse, et aliud quod habet (205). »

49. Isidorus : « Simplex dicitur Deus, sive non advertendo quod habet; sive quia non aliud est ipse, et aliud quod habet (206). »

50. Hieronymus : « Deus simplex est natura et immutabilis; nec aliud est ipse, et aliud quod habet (207). » Idem : « Omne quod est, aut ingenitum est, aut genitum, aut factum. Proprium autem Dei est non cœpisse. » Idem : « Quid ergo de proprietatibus dicimus personarum? » Eundem audiamus. « Non enim nomina tantummodo, sed etiam nominum proprietates, id est personas, vel ut Greci expriment, hypostases, hoc est, subsistentias confitemur. Itaque substantia unum sunt, personis ac proprietatibus distinguuntur (208). »

51. Gregorius Nazianzenus : « Deum cum nomine, uno lumine illuminamini, et tribus : uno quidem, secundum substantiam; tribus vero, secundum uniuscujusque proprietates sive subsistentias, ut aliquibus videtur dicendum, sive personas. Nihil enim pro vocabulorum diversitate distat, cum ad eundem sensum nominum diversitas provocet intellectum (209). »

52. Alcuinus : « Ingenitus, Genitus, et Procedens una natura est, tres proprietates, unus Deus. Omne quod est, aut semper fuit, et non esse cœpit; aut non semper fuit, et esse cœpit. Quod itaque non cœpit esse, sed semper fuit, Pater et Filius et Spiritus sanctus : quod vero esse cœpit, omnis est creatura (210). »

53. Isidorus : « Trinitas est appellata, quod fiat totam unam ex quibusdam tribus, quasi Trinitas; ut memoria, intelligentia, et voluntas, in quibus mens habet in se quamdam imaginem Trinitatis divinæ. Nam cum tria sint, unum sunt; quia et singula in se manent, et omnia in omnibus. Pater igitur et Filius et Spiritus sanctus Trinitas et Unitas. Id enim unum, idem et tria (211). » Cujus utique testimonii secundo manifeste erroris hujus capitulo pars novissima contradicit, sicut et aliæ multæ ex his auctoritatibus, aut duobus, aut etiam tribus capitulis evidenter opponi facile diligens lector advertet : sed initium quod tertio specialiter adversatur. Ille enim Trinitatem tres unitates exponit, scribens hoc modo : « Quo fit ut nec Trinitas, id est tres unitates, de Deo substantialiter prædicentur. » Isidorus vero Trinitatem trium unitatem fidelius interpretatur.

DE CAPITULO QUARTO.

54. Restat capitulum quartum, primi utique vi-

(205) Lib. vi de Trinitate, cap. 5.

(206) Etymolog., lib. ii, cap. 4.

(207) De essentia Dei.

(208) Lib. Definit ad Damas. papam.

(209) Lib. iii de 2 Eph.

(210) De Trinitate, lib. ii, cap. 4.

(211) Etymolog., lib. iii, cap. 4.

A rudenta propago. Quocirca non illi distans immorari necesse est : quippe quod in ipsa jam radice sua confutatum esse videtur. Divinam quippe naturam Deum non esse contendens, eo usque prorupit, etiam non interrogatus, ut incarnationem sic tribueret personæ Filii, ut ipsi divinitati eam omnino negaret. Scripserat autem super eodem capitulo in sua illa expositione, pro libitu bene dicta depravans. Hæc enim sunt verba Boetii : « Sed humana forsitan natura in deitatem videatur esse conversa. 1337. Hoc vero quod fieri potest, si divinitas in generatione Christi et humanam animam suscepit, et corpus? » Item : « Cum in eadem persona aliud sit divinitas quæ suscepit, aliud quam suscepit, humanitas : non enim natura, sed persona (212). » Ut quid ita? A te ipso habes, an alii docuerunt te? credo proprium est expositoris, cui nec auctor ipse, nec sanctorum quispiam consentire videtur. Propheta dicit in Psalmo : *Veritas de terra orta est* (Psal. LXXXIV, 2). Expone tu, *Veritas*, id est, verus; et audiam quorum animas non attingit zelus Dei. Dicit Salomon : *Sapientia edificavit sibi domum* (Prov. ix, 1). Expone, *Sapientia*, id est, Sapiens; sed non nobis.

55. Augustinus : « Ergo qui forma Dei accepit formam servi, utrumque Deus, utrumque homo (213). » Idem : « Si enim divina substantia longo distantior, atque incomparabili diversitate sublimior, potuit propter nos ita suscipere humanam substantiam, ut una persona fieret : quanto credibilis, alii et alii homines, sancti et fideles ejus sunt cum homine Christo unus Christus (214)? » Idem : « Neque enim natura æterna atque divina temporaliter nasci ex natura humana ullatenus posset, nisi secundum susceptionem veritatis humanæ veram nativitatem temporaliter conceptionem ineffabilis in se divinitas accepisset. » In eodem : « Sic veritas incommutabilis manet humanæ divinæque naturæ, ut sicut vera semper est ejus divinitas, quam de Patre incommutabilem habet : ita vera semper atque incommutabilis sit ejus humanitas, quam sibi unitam summa divinitas gerit (215). » Idem : « Licet unam personam in Christo credamus, duas tamen substantias, id est naturas, fatemur, divinitatis scilicet et humanitatis, assumptricis et assumptæ, creatricis et creatæ. » Idem : « Adveniens divinitas in uterum Virginis, carnem sibi fabricavit ex substantia ipsius, quam pro salute nostra suscipiens, et sibi coadunans, natus est Deus homo. »

56. Fulgentius : « Hic puer sicut veram carnem, sic veram habuit animam : ut vera illa divinitas totam hominis et reparandam susciperet, et susceptam posset reparare naturam (216). »

(212) Boetius, de Persona et Natura, cap. 6.

(213) De Trinitate, lib. iii.

(214) De Peccatorum meritis et remissione, lib. ii, et Baptismo parvulorum.

(215) De Fide ad Petrum, qui liber non est Augustini, sed tribuitur Fulgentio.

(216) De Myst. Mediatoris.

57. Gregorius : « Venit ad nos calcata divinitas A et contagionem peccati in omnes homines trans-

58. Alcuinus : « Sic est ergo Christus plenus gratiæ et veritatis, ut sicut a divinitate plenitudo humanitatis suscepta est; ita in ejus humanitate plenitudo sit divinitatis. » Idem : « Non enim alicubi divinitas humanitatem, ex quo in unitatem suæ personæ assumpta est deseruit. (218). »

59. « Utiq̄ue divinitas suæ carnis conceptione concepta est, et nativitate nata : sensitque participatione humani affectus mortem, quam sponte suscepit; non naturæ suæ potentiam perdidit, per quam vivificat omnia. » Idem : « Omnium, quæ in Christo gesta sunt, operum auctoritas ex divinitate est : tamen carni convenit dicere, *Potestatem habeo ponendi animam meam* (Joan. x, 18), non divinitati, B Divinitas enim non dimisit animam, postquam assumpsit (219). »

60. Hilarius : « Non enim defecerat natura, ne esset; sed in se humilitatem terrenæ nativitatis mansibi natura Dei suscepit (220). »

61. Leo papa : « Salva igitur proprietate utriusque naturæ et substantiæ, et in unam coeunte personam, suscepta est a majestate humilitas, a virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas : atque ad solvendam naturæ nostræ debitum, naturæ inviolabiliter unita passibili (221). » Idem (222) : « Non sic creatura in societatem sui Creatoris assumitur, ut ille habitator, et illa esset habitaculum : sed ita vere naturæ alteri natura altera misceretur. Et quamvis alia sit quæ suscipitur, alia vero quæ suscipit : in tantam tamen convenit unitatem utriusque diversitas, ut unus idemque sit Dei Filius, qui se, et secundum quod verus est homo, Patre dicit minorem (Joan. xiv, 28), et secundum quod verus est Deus, Patri proficitur æqualem (Joan. x, 30). » Idem : « Verbum caro factum est profectione carnis, non defectione divinitatis; quæ sic potentiam suam bonitatemque moderata est, ut et nostra suscipienda proveheret, et sua communicando non perderet (223). » Idem : « Probatissimum esse decebat, Verbum carnem factum, et sempiternam illam essentialiam Filii Dei, hominis veram suscepisse naturam (224). » Idem : « Nisi Verbum caro fieret, et tam solida existeret unitas in utraque natura, ut a suscipiente susceptam, nec ipsum breve mortis tempus, abjungeret, nunquam valeret **1338** ad æternitatem redire mortalitas. » Idem : « Suscepit nos in suam proprietatem illa natura, qua se in quas venit mensuras benignitatis inflexit, nec unquam conversionem incurrit mutabilitatis. Suscepit nos illa natura, qua nec suis nostra, nec nostris sua consumeret. Suscepit nos illa natura, quæ et imaginem nostri generis a communi tramite non abrumperet,

(217) Homil.

(218) De Trinitate, lib. iv, tract. 2, et lib. Cod. tract. 16.

(219) Ad Fridegis.

(220) De Trinitate, lib. ix.

(221) De Nativitate Domini serm. 4.

euntem excluderet (225). » Idem : « In ea, licet per nostros, non Verbum aut in carnem, aut in animam, aliqua sui parte conversum est. Cum simplex et incommutabilis natura divinitatis tota in sua sit semper essentia; nec damnatum sibi recipiens, nec augmentum : et sic assumptam naturam beatificans, ut glorificata in glorificante permaneat (226). »

62. Novissime paucis monemus eos, qui scientiæ magis quam conscientiæ student, ne de cætero tam facile acquiescant nova in fide tradentibus : sed cauti sint non transgredi terminos, quos posuere patres nostri, nec circumferri omni vento doctrinæ. Id nempe solum ad omnem confutationem novitatis, præsertim in ratione fidei, satis esse debuerat, quod novitas est. Nam qui testimonia interdum aliqua Scripturarum exquisita detorquet, novitatis auctor est Quantæ præsumptionis est! tanquam soli ipsi legerint, intellexerintve Scripturas. Et nemo ante te, frater, catholicus fuit, et perierat fides nostra, quando tertius et cælo cecidit Cato, et magistri tui ignoraverunt fidem? et tu ipse ante hos annos, priusquam in Parnasso somnianti novum tibi revelaretur evangelium, in errore fuisti; et adhuc, præter paucos discipulos tuos, errat Ecclesia universa? Id ut dicere impudentissimum, sic sentire superbissimum; credere stultissimum jure ceasetur.

C 63. Ut enim ad hæc specialiter capitula, quæ præ manibus sunt, revertamur; nunquid non audientibus tam nova dogmata considerandum fuerat, quantos sapientes et litteratos viros non longe antehac habuisset Ecclesia sanæ opinionis et doctrinæ, qui manifeste contraria censerant, et docuerant? Dico autem insignes illos, Laudunenses, Anselmum, et Radulfum; magistrum etiam Albericum Remensem, post Bituricensem archiepiscopum; et fidelissimum divini verbi tractatorem Hugonem de Sancto-Victore, sed et Robertum Pullum, apostolicæ Sedis cancellarium, cæterosque quamplures, quorum, aut presentia adhuc, aut memoria recens in benedictione est; quorum communis exstat sententia, Quidquid in Deo est, Deum esse. Hinc magister Radulfus Laudunensis in quadam scriptura sua, sic ait : « Per illa nomina, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, nullas intelligimus poni proprietates (sicut de τὸ πῶρ superius dictum est) quæ sint aliud quam ipsæ personæ. » Et magister Hugo : « Quia in Trinitate est qui a nullo est, et est ibi qui ab illo est, et est ibi qui ab utroque est; Trinitas vera est, et unitas manet perfecta : quoniam in Deo nihil esse potest quod Deus non est; quia unum est totum quod est. » Idem : « In natura di-

(222) Id., serm. 3.

(223) De Nativitate Domini serm. 4.

(224) De Epiphania serm. 4.

(225) De Passione serm. 4 et 21.

(226) Ad Julian. Coens. episc.

vinitatis, ubi multiplicitas aut diversitas nulla est; persona, et id quod est in persona, divisum esse non potest (227).

64. Capitulum primum: Quod divina essentia, substantia et natura, quæ dicitur divinitas, bonitas, sapientia, magnitudo Dei, et quæque similia, non sit Deus; sed forma, qua est Deus,

65. Capitulum secundum: Quod nec unus Deus, nec una substantia, nec unum aliquid sint tres personæ, Pater, Filius et Spiritus sanctus.

66. Capitulum tertium: Quod tres personæ tribus unitatibus sint tria, et distinctæ proprietatibus tribus, quæ non hoc sint, quod ipsæ personæ, sed sint tria æterna differentia numero, tam a se invicem, quam a substantia divina.

67. Capitulum quartum: Quod divina natura non sit incarnata, nec naturam humanam susceperit.

Explicit libellus contra capitula Gilleberti Pictaviensis Episcopi.

1339 SYMBOLUM FIDEI

Quod adversus eadem Capitula editum est a Patribus decem provinciarum, cum episcopis et abbatibus plurimis dictante reverendissimo abbate Claræ-Valis Bernardo.

I. Credimus et confitemur, simplicem naturam divinitatis Deum esse, nec aliquo sensu catholico posse negari, quin sit Deus divinitas, et divinitas

(227) De Sacramentis

A Deus. Sicubi vero dicitur, Deum sapientia sapientem, magnitudine magnum, æternitate æternum, unitate unum, divinitate Deum esse, et alia hujusmodi: credimus non nisi ea sapientia, quæ est ipse Deus, sapientem esse; non nisi ea magnitudine, quæ est ipse Deus, magnum esse; non nisi ea æternitate, quæ est ipse Deus, æternum esse; non nisi ea unitate, quæ est ipse Deus, unum esse; non nisi ea divinitate Deum, quæ est ipse, id est se ipso, sapientem, magnum, æternum, unum, Deum.

II. Cum de tribus personis loquimur, Patre, Filio, et Spiritu sancto, ipsas unum Deum, unam divinam substantiam esse fatemur: et e converso, cum de uno Deo, una divina substantia loquimur, ipsum unum Deum, unam divinam substantiam esse tres personas profitemur.

III. Credimus solum Deum Patrem et Filium et Spiritum sanctum æternum esse, nec aliquas omnino res, sive relationes, sive proprietates, sive singularitates, vel unitates dicantur, et hujusmodi alia, adesse Deo, quæ sint ab æterno, quæ non sint Deus.

IV. Credimus ipsam divinitatem, sive substantiam divinam, sive naturam dicas, incarnatam esse, sed in Filio.

Explicit symbolum.

EJUSDEM GAUFRIDI EPISTOLA AD JOSBERTUM

Continens notulas in Orattonem dominicam. (Matth. vi, 9-13).

Dilecto suo, frater Gaufridus, psallere et orare C spiritu simul, et mente.

1. Adnotationem tibi in Oratione dominica, frater mi Josberte, petisti per capitula singula orationis ipsius quadrifaria partitione {distinctam, ut memorie firmiter hæreat, et nec exilis nimium, nec diffusior videatur. Ego vero tuum mihi quaternarium exhibens, et in hac parte geminam tibi adnotationem dare, et cito dare curavi, sciens quod scias, quod bis dedit qui cito dedit. Nec displiceat brevitatis forsitan subobscura: ad exercitium proderit, occasionem apponendi ad sapientiam administrans. *Oportet semper orare, et non deficere (Luc. xviii, 1)*, ait Dominus. Quod fidelibus universis ex dominica admonitione sectandum, specialiter tamen nostræ professioni noscitur convenire. Ea siquidem Danielis persona significatur et nomine, qui cum Noe et Job in propheta legitur esse salvandus (*Ezech. xiv, 14*). Vir desideriorum etiam vir orationum est. Bene semper orat, qui bene optat sine intermissione. Efficacius apud Deum vota quam verba clamant, et continua cordis affectio jugis oratio est. Felix Daniel, adversus quem occasio nulla, nisi de lege Dei potuit

PATROL. CLXXXV.

inveniri. Felix, qui maluit periculum mortis incurere, quam ab oratione cessare (*Dan. vi*). Quanto magis nos, quibus imminet mors dissimulantibus, orantibus repromittitur vita, semper orare, et non deficere convenit? Sed et hoc nihilominus attendendum, ut licet interdum verbis forsitan aliis semper sic oremus, ut nulla nostra optatio, nulla oratio, nulla petitio a fonte discrepet, quam peritissimus dictavit Orator, et singularis instituit Advocatus. *Sic orabit, inquit, Patrem.*

2. *Pater noster, qui es in cælis.* Ad Patrem dirigenda traditur nobis oratio, quod illius gloriam quærat Filius, et quæcumque ille tribuit, pariter tribuat, qui quæcumque fecerit, similiter facit. Et dicatur plurali numero, ut pro nobis invicem semper oremus. Sicut enim communis adoptio, sic communis oratio est. Illius est singularis oratio, cui propria filiatio, juxta illud: *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum (Joan. xx, 17)*, etc. *Pater noster, qui es in cælis.* Præfatio brevis, sed utilis et efficax, tangit quatuor fibras cordis, affectiones lætitiæ et timoris, tristitiæ et desiderii. 1340 Si-

quidem dum recolimus Patrem nos habere Deum, ex

20